

Metody numeryczne

Wykład nr 2

dr hab. Piotr Fronczak

Przybliżone rozwiązywanie równań nieliniowych

Jedno równanie z jedną niewiadomą

Szukamy pierwiastków rzeczywistych równania $f(x) = 0$.

$f(x)$ zwykle jest funkcją nieliniową, zatem korzystamy z metod iteracyjnych (poprawianie kolejnych przybliżeń pierwiastków)

Wykładnik zbieżności

- Określa szybkość zbieżności metod iteracyjnych
- Metoda jest rzędu p , jeżeli istnieje stała c taka, że dla dwóch kolejnych przybliżeń x_k i x_{k+1} zachodzi

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \frac{|\varepsilon_{k+1}|}{|\varepsilon_k|^p} = c$$

gdzie $\varepsilon_k = x_{k+1} - x_k$.

Przypadki specjalne

$p=1$ (metoda liniowa),

$p>1$ & $p<2$ (metoda superliniowa)

$p=2$ (metoda kwadratowa),

$p=3$ (metoda kubiczna)

Zbieżność

- 1 $10^{-2}, 10^{-3}, 10^{-4}, 10^{-5} \dots$ liniowa z $C = 10^{-1}$
- 2 $10^{-2}, 10^{-4}, 10^{-6}, 10^{-8} \dots$ liniowa z $C = 10^{-2}$
- 3 $10^{-2}, 10^{-3}, 10^{-5}, 10^{-8} \dots$ superliniowa
- 4 $10^{-2}, 10^{-4}, 10^{-8}, 10^{-16} \dots$ kwadratowa

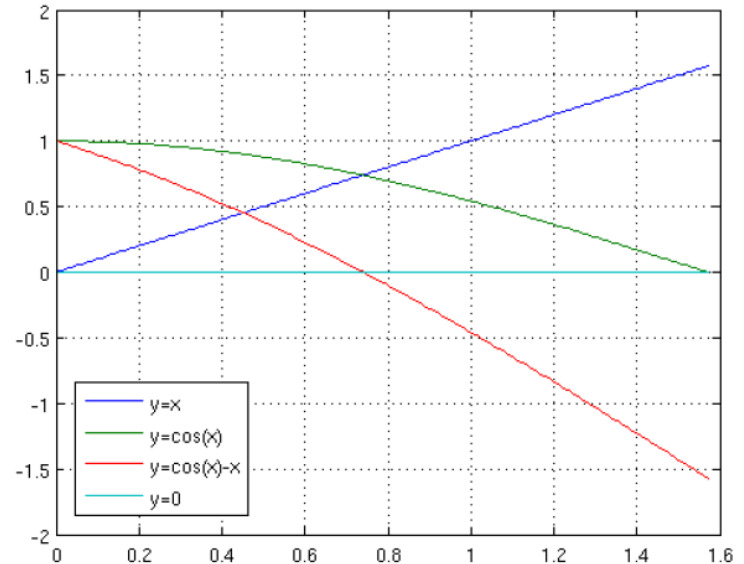
Kroki podstawowe

1. Przeanalizuj problem pod kątem

- złożoności badanej funkcji
- dokładności rozwiązań
- szybkości obliczeń

2. Jeśli to możliwe, narysuj funkcję

$$f(x) = \cos(x) - x$$

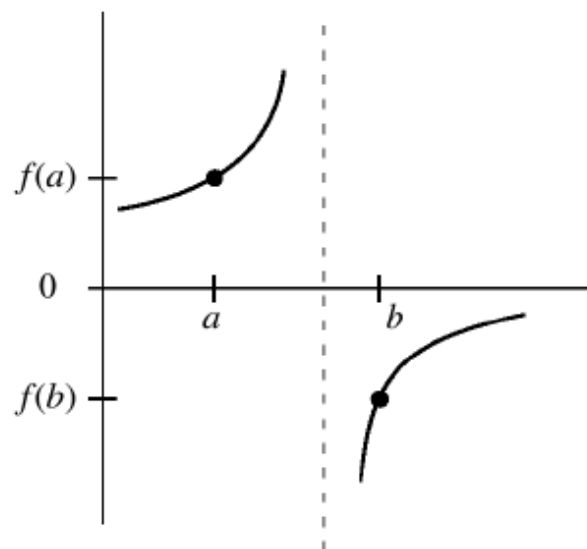
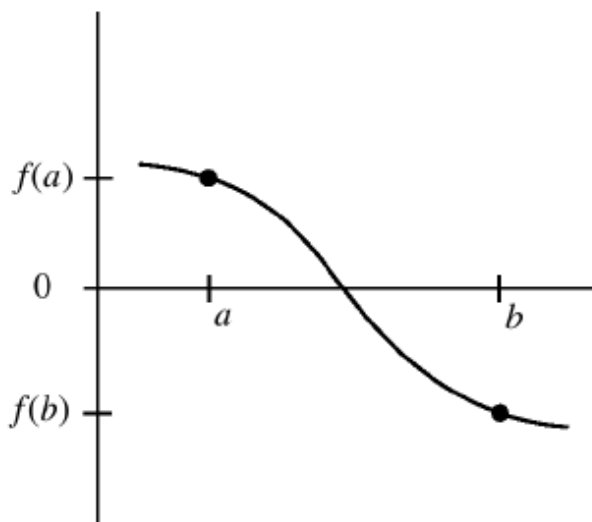
3. Oceń problemy (np. rozbieżność funkcji)

4. Wybierz rozwiązanie początkowe

Metoda bisekcji (połowienia)

Wybieramy przedział domknięty $\langle a, b \rangle$, wewnątrz którego znajduje się pierwiastek i na którego końcach wartości funkcji $f(x)$ mają przeciwne znaki

$$f(a)f(b) < 0$$

UWAGA!

Metoda bisekcji (połowienia)

1. Wybieramy przedział $\langle a, b \rangle$, tak by $f(a)f(b) < 0$
2. Dzielimy przedział na połowy:

$$x_0 = a + \frac{b - a}{2}$$

3. Mamy trzy przypadki:

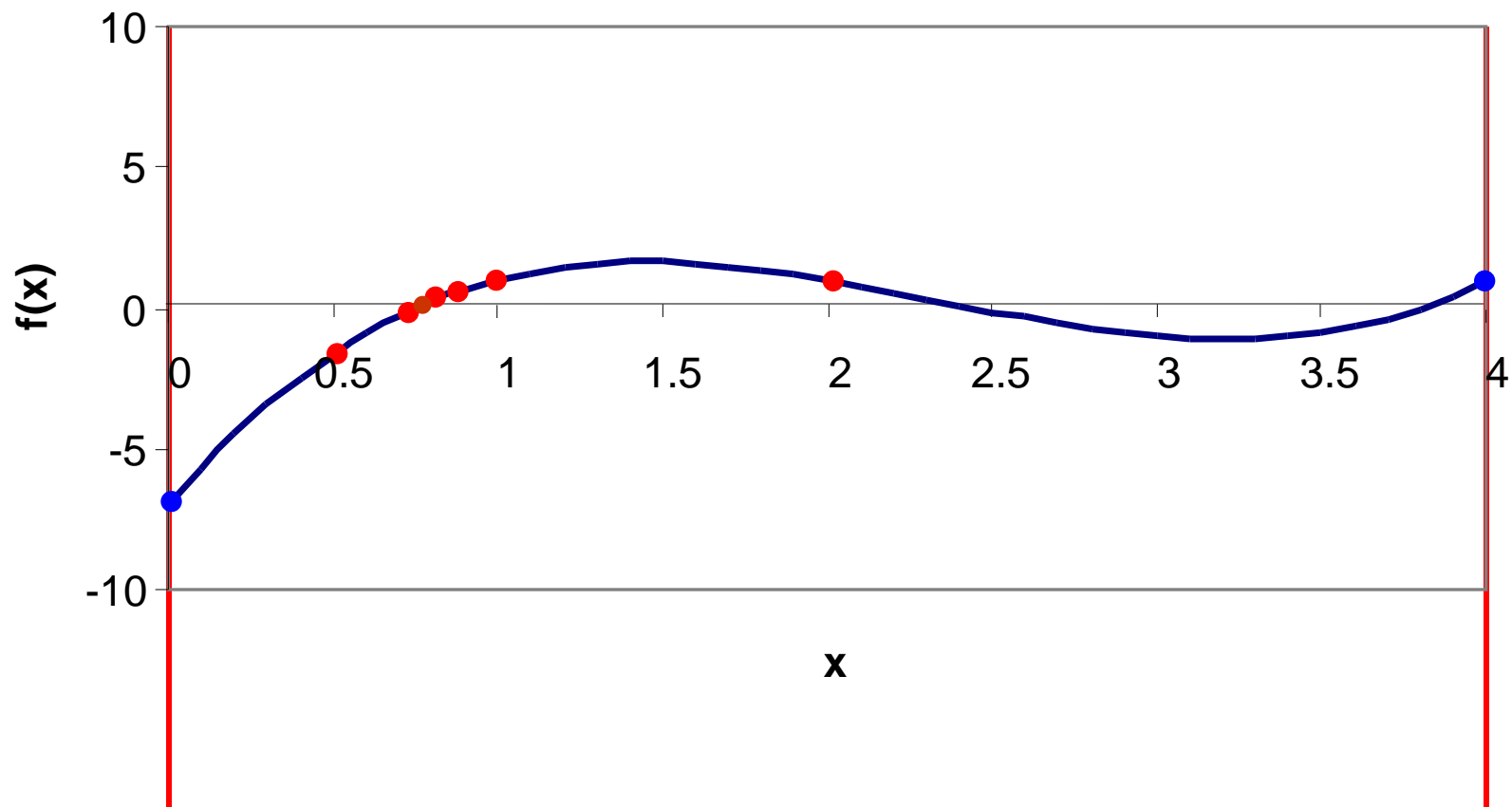
$f(x_0) = 0$, znaleziono pierwiastek

*$f(x_0)$ ma ten sam znak co $f(a)$ zatem pierwiastek
jest w przedziale (x_0, b)*

*$f(x_0)$ ma ten sam znak co $f(b)$ zatem pierwiastek
jest w przedziale (a, x_0)*

4. Wybieramy przedział zawierający pierwiastek jako nowy przedział $\langle a; b \rangle$ i wracamy do kroku 2.

Metoda bisekcji: przykład

Metoda bisekcji (połowienia): uwagi

- Metoda zawsze zbieżna, jeśli tylko dobrze wybrano przedział początkowy.
- Metoda zawiedzie, gdy $f(x)$ styczne z osią x dla $f(x)=0$.
- Wolna zbieżność $p=1$ (metoda liniowa)

- Po k iteracjach rozmiar przedziału zmalał do:

$$\varepsilon_0 = \frac{b_0 - a_0}{2^k}$$

- Zatem liczba iteracji konieczna do uzyskania tolerancji błędu ε_0 :

$$k = \log_2 \left(\frac{b_0 - a_0}{\varepsilon_0} \right)$$

Metoda Regula Falsi

- Opisana w hinduskim tekście *Vaishali Ganit* (III w. p.n.e.)
- *Dziewięć rozdziałów sztuki matematycznej* (九章算術) (200 p.n.e. – 100 n.e.) wykorzystuje algorytm do rozwiązywania równań liniowych
- *regula* – linia, *falsus* - fałszywy

Metoda Regula Falsi

1. Wybierz przedział $\langle a, b \rangle$, tak by $f(a)f(b) < 0$
2. Przybliżenie pierwiastka: punkt, w którym prosta łącząca punkty a i b przecina oś x .

równanie prostej:
$$y = \frac{f(b) - f(a)}{b - a}(x - b) + f(b)$$

Stąd, gdy $y=0$, mamy:
$$x_{app} = \frac{af(b) - bf(a)}{f(b) - f(a)}$$

3. Mamy trzy przypadki:

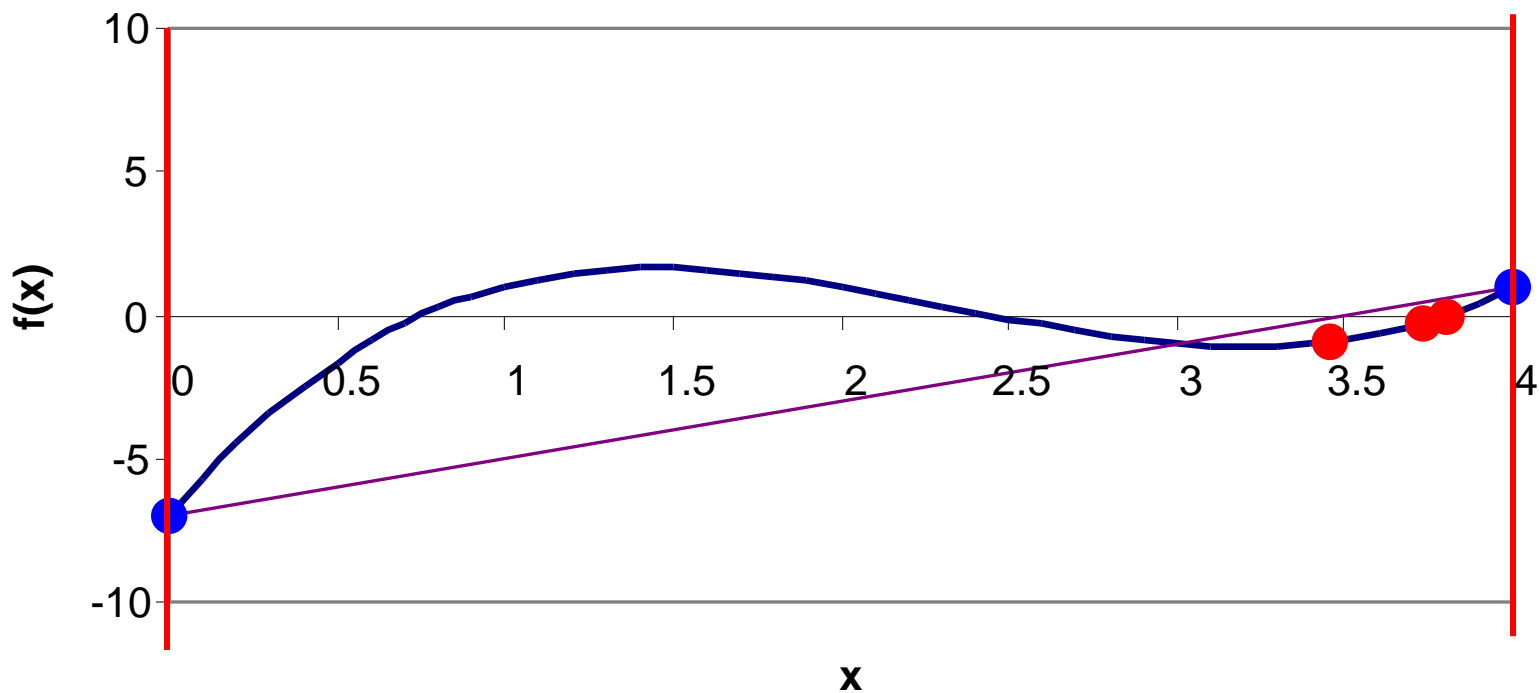
$f(x_{app}) = 0$, znaleziono pierwiastek

*$f(x_{app})$ ma ten sam znak co $f(a)$ zatem pierwiastek
jest w przedziale (x_{app}, b)*

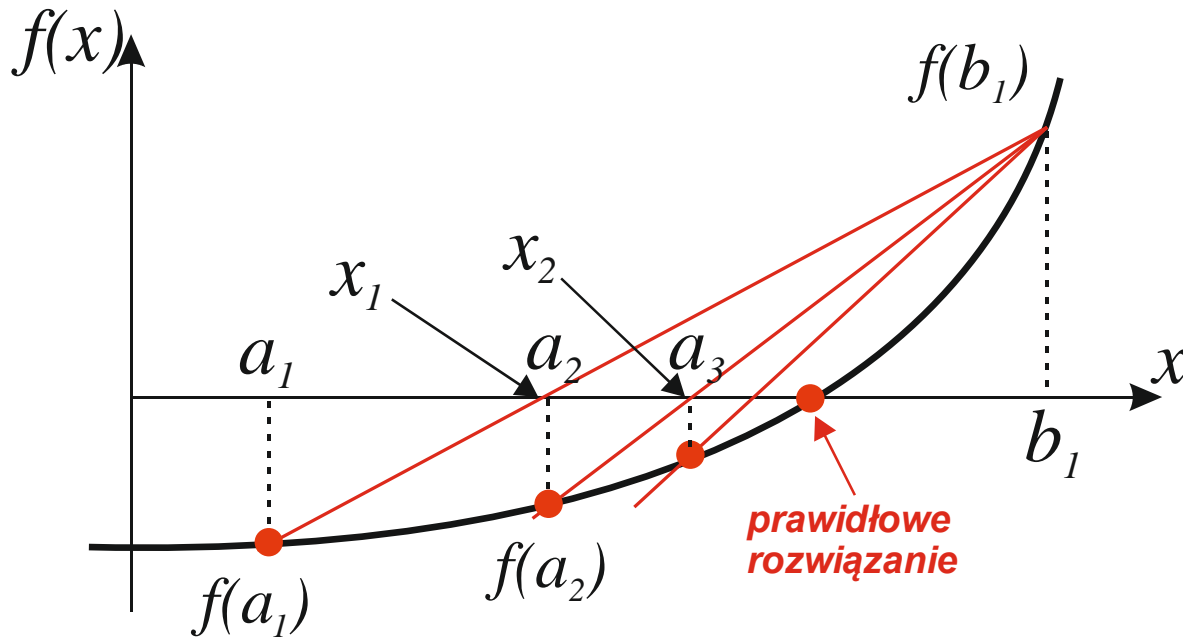
*$f(x_{app})$ ma ten sam znak co $f(b)$ zatem pierwiastek
jest w przedziale (a, x_{app})*

4. Wybierz przedział zawierający pierwiastek jako nowy przedział $\langle a, b \rangle$ i wróć do kroku 2.

Metoda Regula Falsi: przykład

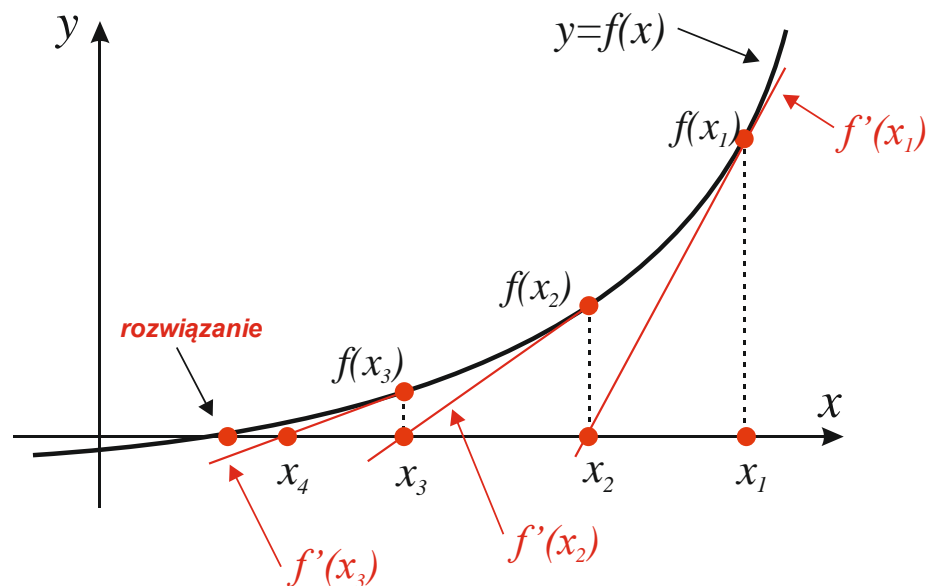

Metoda Regula Falsi: uwagi

- Metoda zawsze zbieżna, jeśli tylko dobrze wybrano przedział początkowy.
- Metoda zawiedzie, gdy $f(x)$ styczne z osią x dla $f(x)=0$.
- Wolna zbieżność $p=1$ (metoda liniowa)

Metoda Newtona

Wybierzmy pewien punkt początkowy x_k i rozwińmy funkcję $f(x)$ w szereg Taylora

$$f(x_k + \Delta x) = f(x_k) + \Delta x \left. \frac{df}{dx} \right|_{x_k} + \frac{(\Delta x)^2}{2} \left. \frac{d^2f}{dx^2} \right|_{x_k} + \dots$$

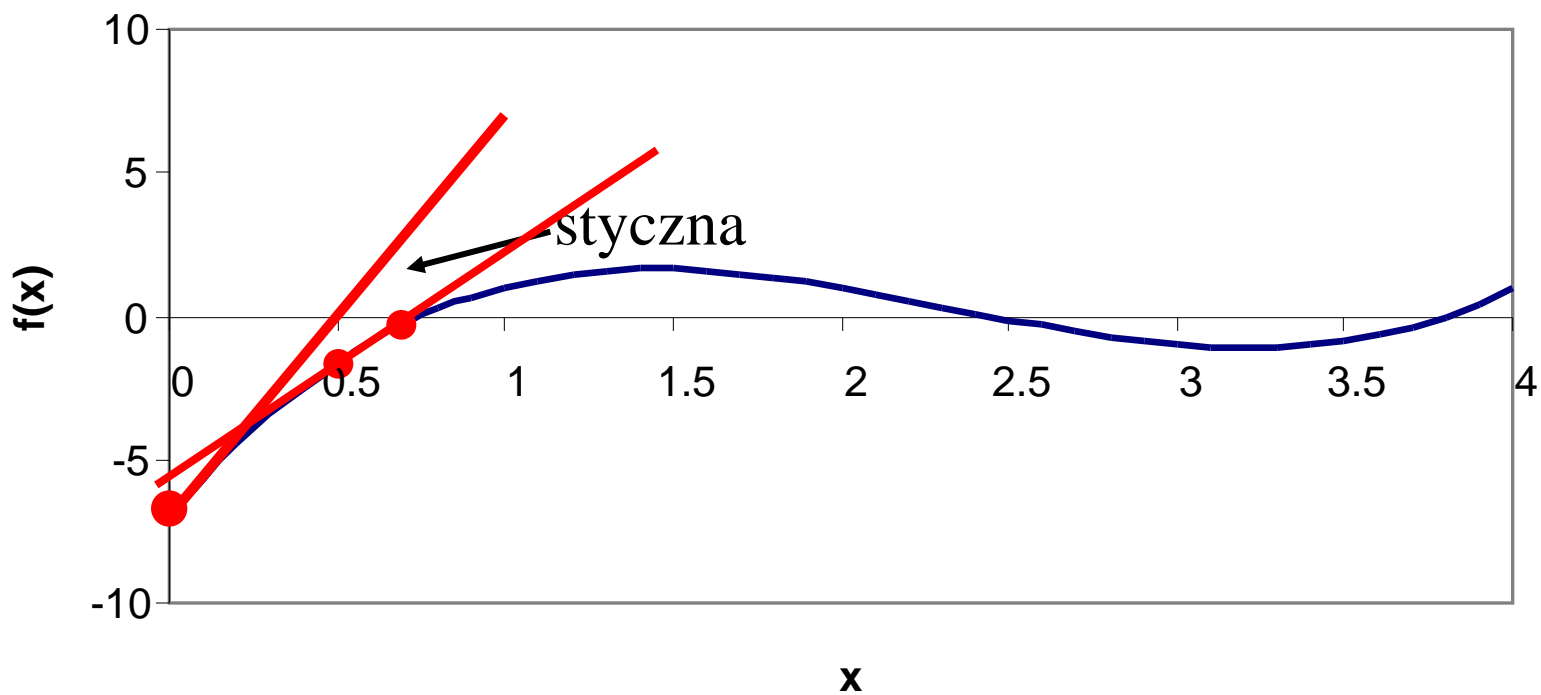
Podstawmy $\Delta x = x_{k+1} - x_k$ i weźmy tylko dwa wyrazy rozwinięcia:

$$f(x_{k+1}) \approx f(x_k) + (x_{k+1} - x_k) f'(x_k)$$

Niech $f(x_{k+1}) = 0$. Wtedy

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)}$$

Metoda Newtona: przykład

Metoda Newtona: przykład c.d.

Szukamy pierwiastków $x - x^{1/3} - 2 = 0$

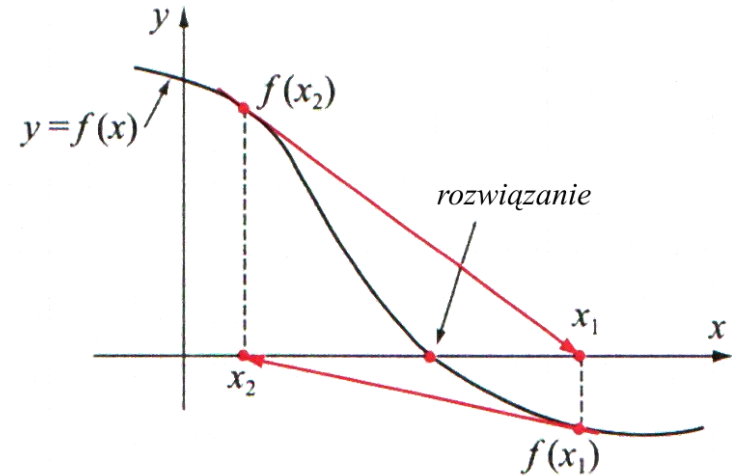
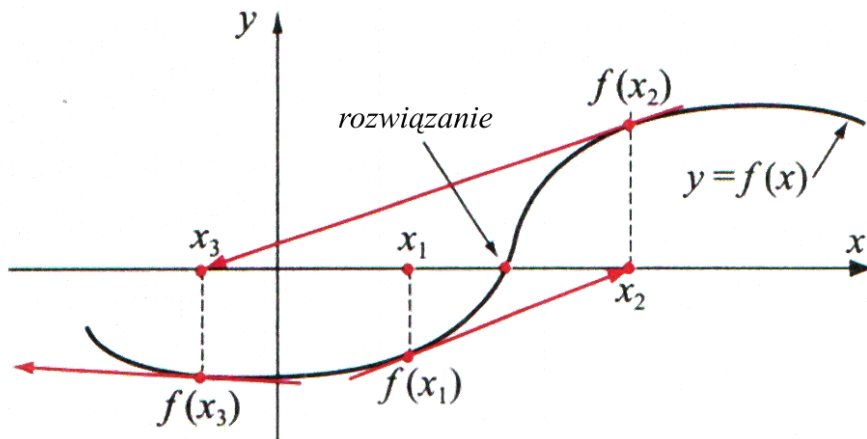
Liczmy pochodną $f'(x) = 1 - \frac{1}{3}x^{-2/3}$

Równanie iteracyjne $x_{k+1} = x_k - \frac{x_k - x_k^{1/3} - 2}{1 - \frac{1}{3}x_k^{-2/3}}$

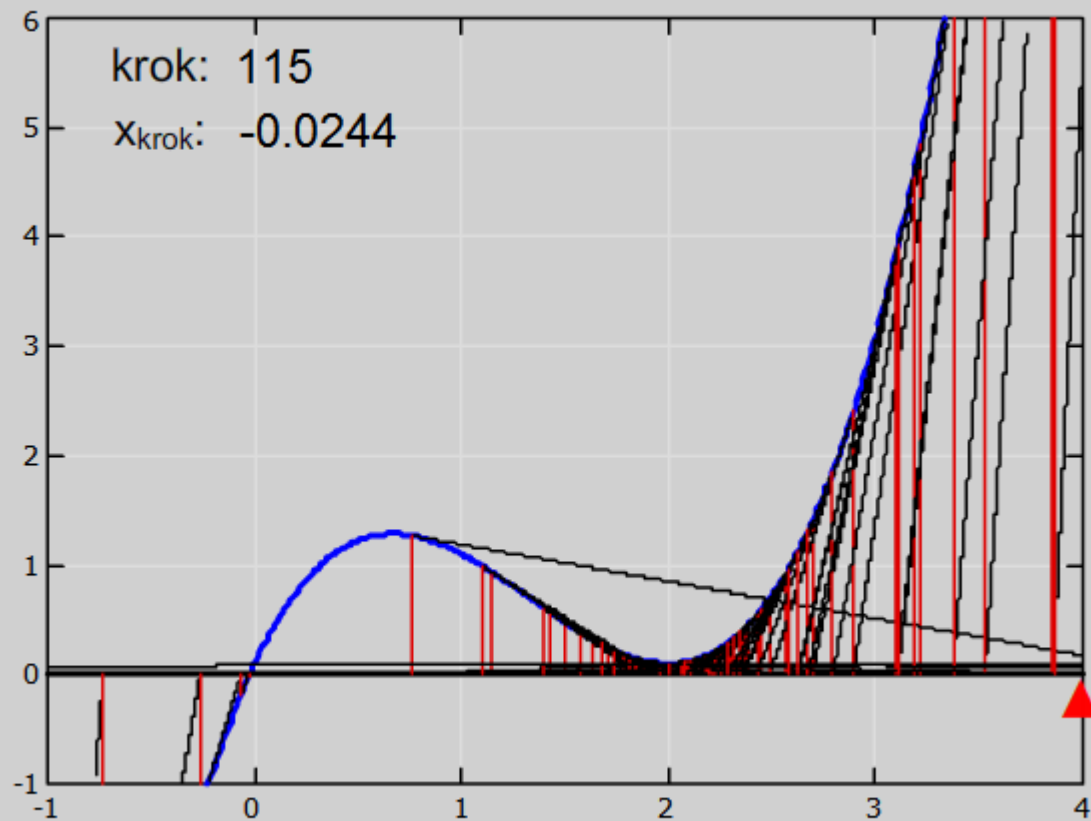
k	x_k	$f'(x_k)$	$f(x)$
0	3	0.83975005	-0.44224957
1	3.52664429	0.85612976	0.00450679
2	3.52138015	0.85598641	3.771×10^{-7}
3	3.52137971	0.85598640	2.664×10^{-15}
4	3.52137971	0.85598640	0.0

Metoda Newtona: uwagi

- Szybka zbieżność $p=2$ (metoda kwadratowa)
- Wymaga analitycznej znajomości $f'(x)$
- Metoda zbieżna, gdy $f(x)$, $f'(x)$, $f''(x)$ ciągle, $f'(x) \neq 0$ w pobliżu rozwiązania, początkowa wartość x_1 leży blisko rozwiązania

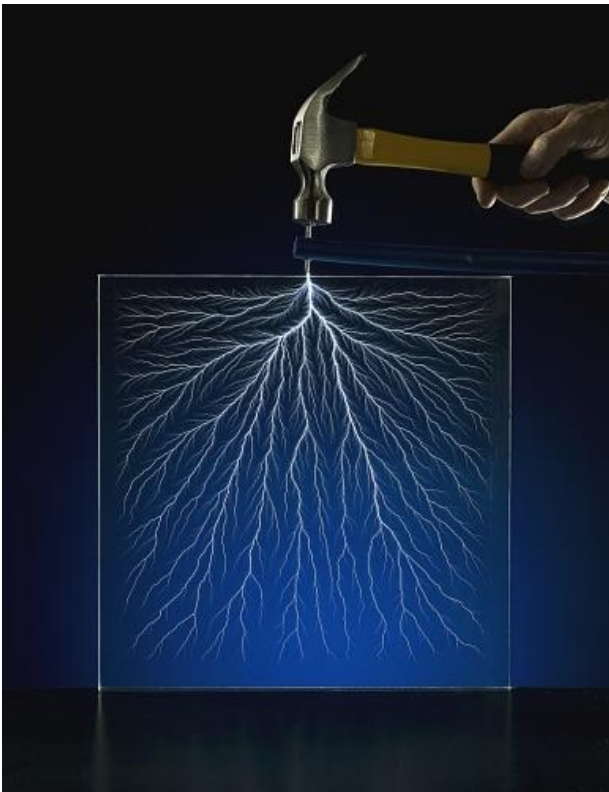

Fraktale

- mają nietrywialną strukturę w każdej skali,
- struktura ta nie daje się łatwo opisać w języku tradycyjnej geometrii euklidesowej,
- są samo-podobny,
- mają wymiar wymierny (fractional) a nie całkowity

**obraz Lichtenberga:
wyładowanie elektryczne w dielektryku.**

Brokuł romanesco

Drzewo

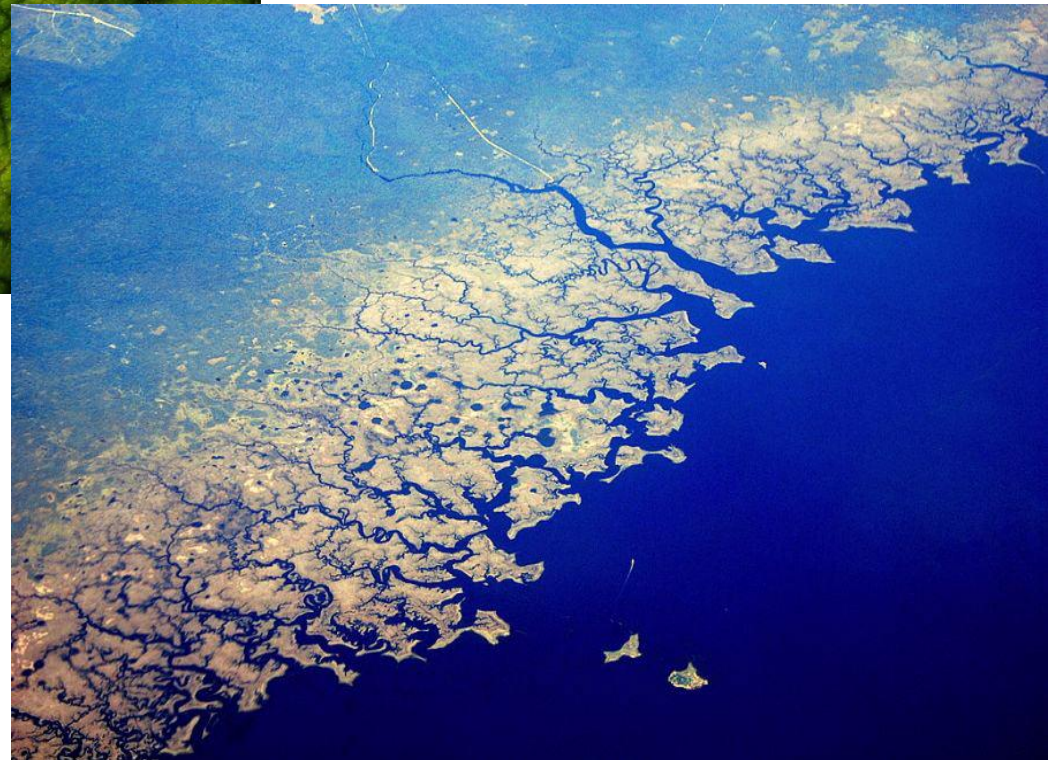

Liście

Linia brzegowa

Fraktale Newtona

Weźmy równanie $f(z) = 0$, $z \in \mathbb{C}$, np. $z^3 - 1 = 0$

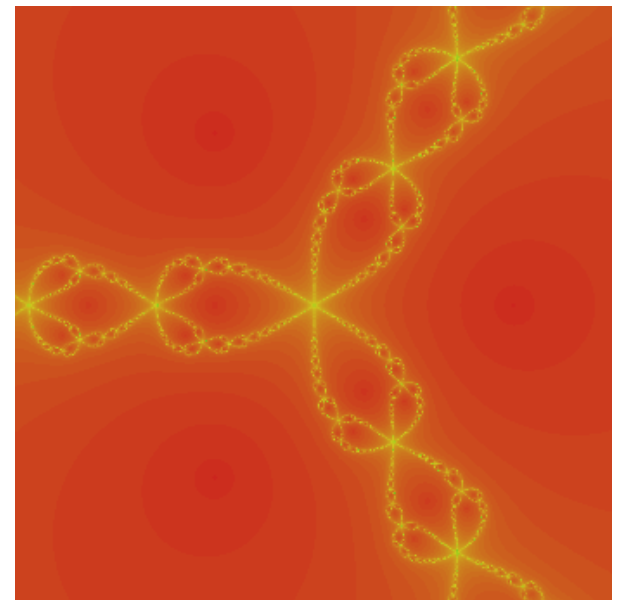
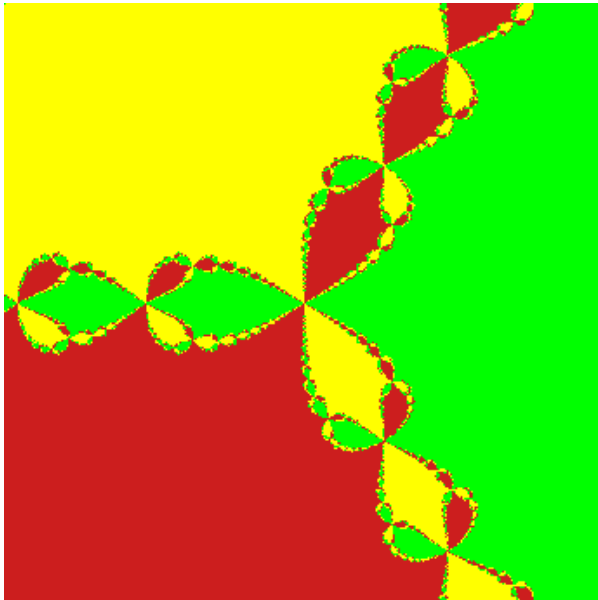
Równanie zespolone stopnia n ma n pierwiastków.

W zależności od wyboru punktu warunku początkowego $(x + iy)$ metoda Newtona doprowadzi nas do jednego z n pierwiastków.

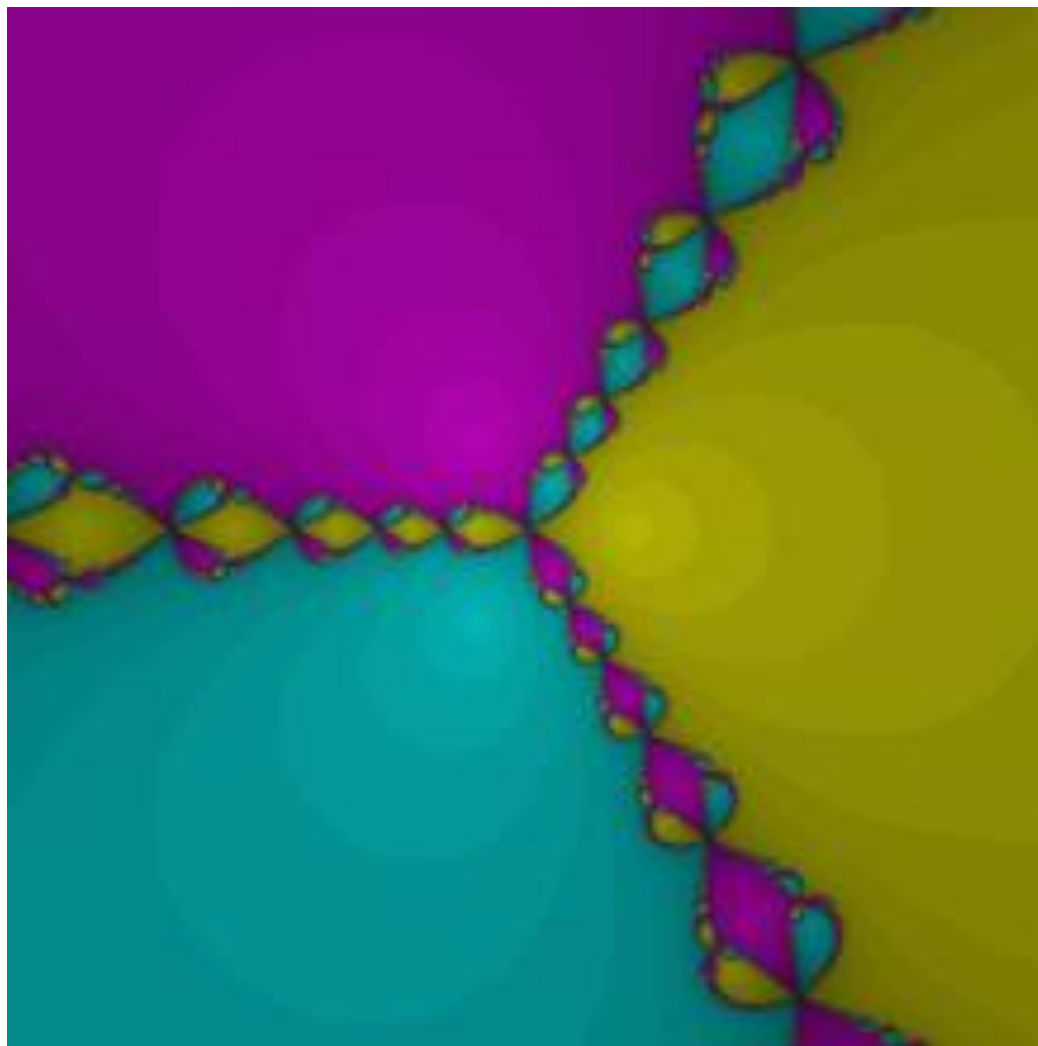
Punkty te następnie oznacza się różnym kolorem w zależności od:

rozwiązania, do którego dąży dany punkt:

prędkości znalezienia rozwiązania:

... lub oba warunki naraz:

Metoda siecznych

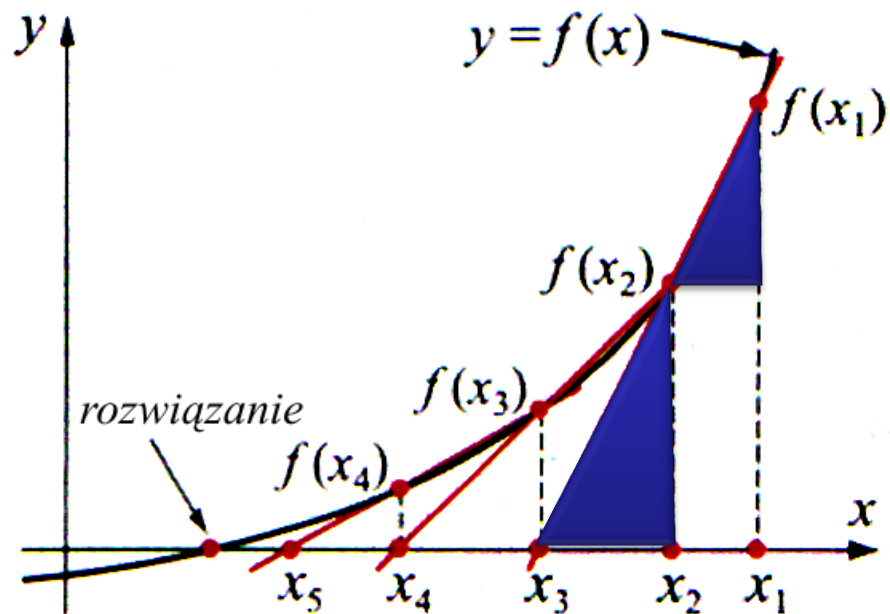
Do wyznaczenia $k+1$ przybliżenia korzystamy z punktów $k-1$ i k .

Korzystając z podobieństwa trójkątów:

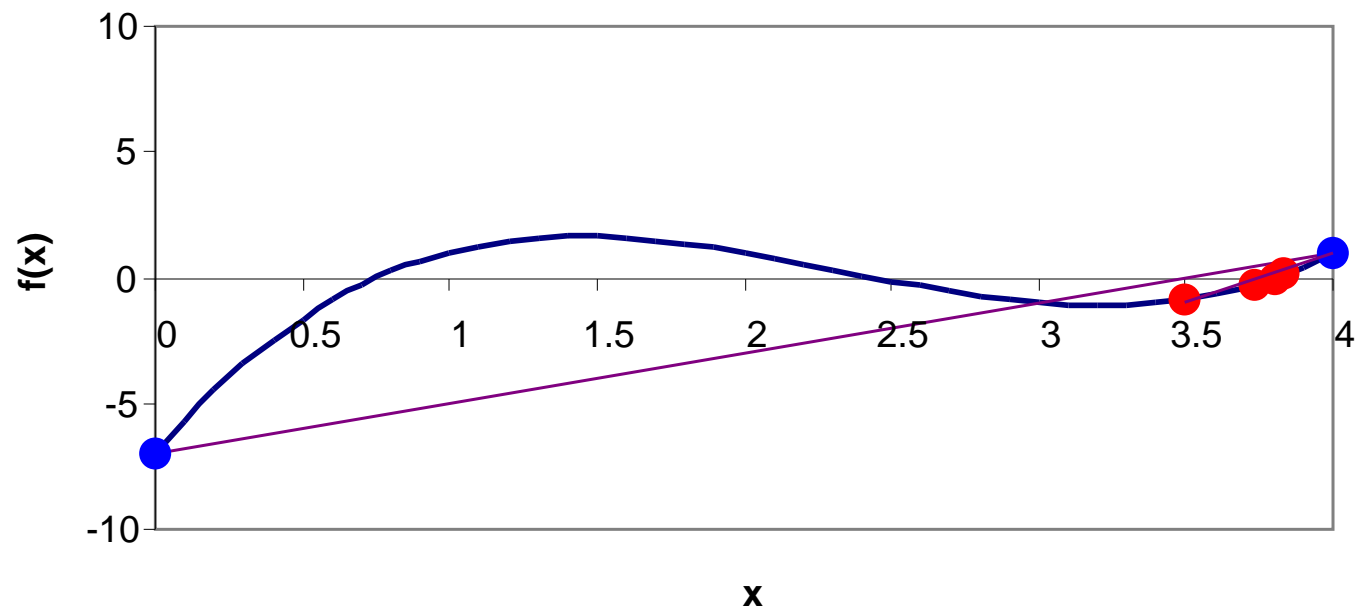
$$\frac{f(x_1) - f(x_2)}{x_1 - x_2} = \frac{f(x_2) - 0}{x_2 - x_3}$$

Stąd
$$x_3 = x_2 - \frac{f(x_2)(x_1 - x_2)}{f(x_1) - f(x_2)}$$

Ogólnie
$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)(x_{k-1} - x_k)}{f(x_{k-1}) - f(x_k)}$$

Metoda siecznych: przykład

Metoda siecznych: uwagi

Metoda między Regula falsi a Newtona

Zbieżność szybsza niż liniowa $\frac{1+\sqrt{5}}{2} \approx 1.618$

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)(x_{k-1} - x_k)}{f(x_{k-1}) - f(x_k)} \iff x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{\frac{f(x_{k-1}) - f(x_k)}{(x_{k-1} - x_k)}}$$

Przybliżenie pochodnej

Nie musimy znać analitycznej postaci $f'(x)$!

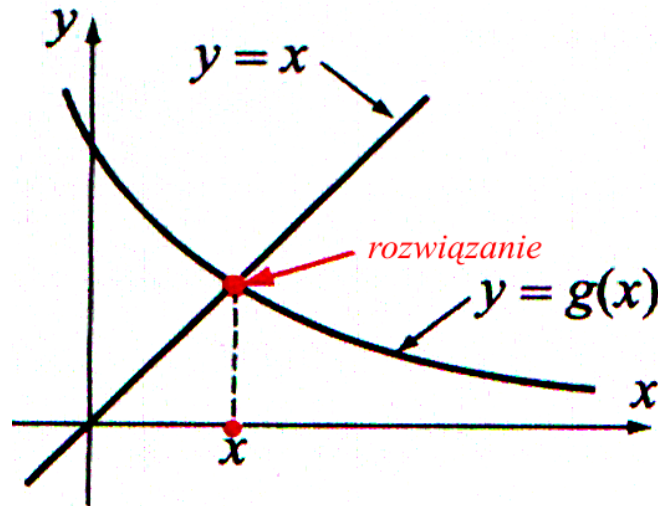
Newton

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)}$$

Ale te same problemy ze zbieżnością co w metodzie Newtona.
Najpierw wolna ale pewna bisekcja, potem szybka metoda siecznych.

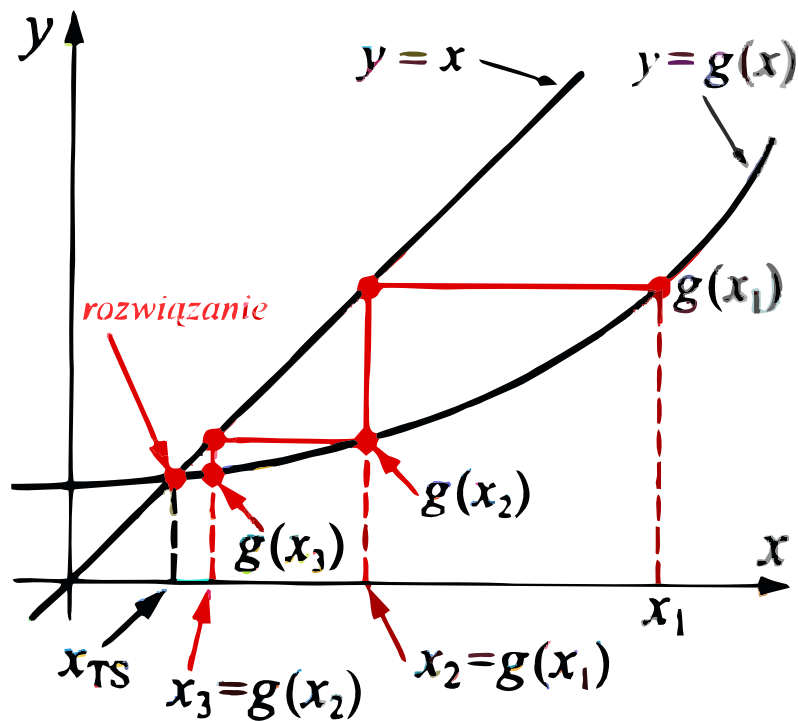
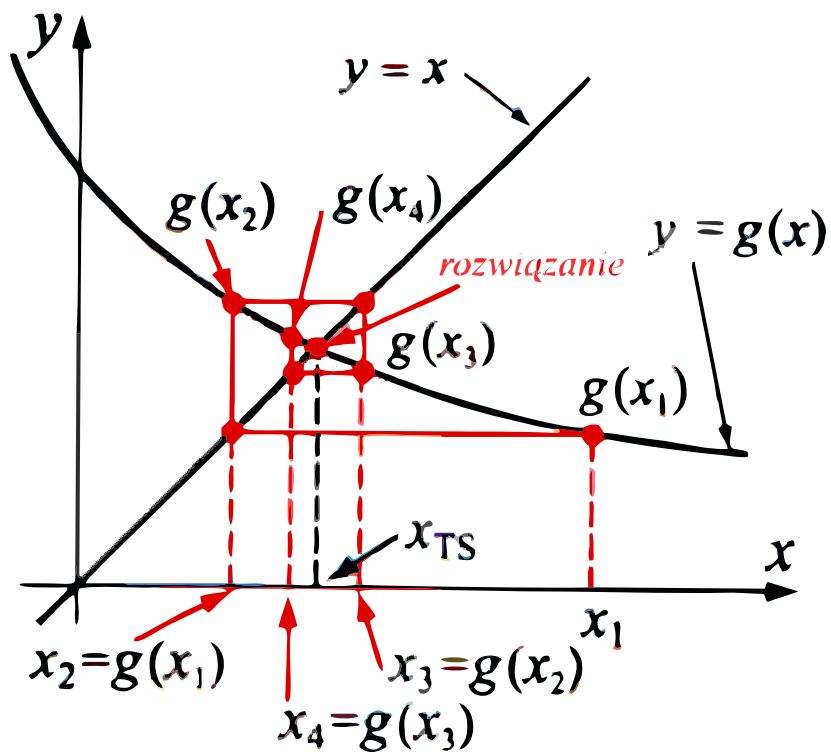
Metoda szukania punktu stałego

Równanie $f(x) = 0$ zastępujemy równaniem $x - g(x) = 0$, czyli $x = g(x)$

Rozwiązania szukamy iteracyjnie: $x_{k+1} = g(x_k)$

Metoda szukania punktu stałego

Metoda szukania punktu stałego: przykład

$$x - x^{1/3} - 2 = 0$$

Trzy sposoby zapisu:

$$x_{k+1} = g_1(x_k) = x_k^{1/3} + 2$$

$$x_{k+1} = g_2(x_k) = (x_k - 2)^3$$

$$x_{k+1} = g_3(x_k) = \frac{6 + 2x_k^{1/3}}{3 - x_k^{2/3}}$$

Czy jest jakaś różnica?

k	$g_1(x_{k-1})$	$g_2(x_{k-1})$	$g_3(x_{k-1})$
0	3	3	3
1	3.4422495703	1	3.5266442931
2	3.5098974493	-1	3.5213801474
3	3.5197243050	-27	3.5213797068
4	3.5211412691	-24389	3.5213797068
5	3.5213453678	-1.451×10^{13}	3.5213797068
6	3.5213747615	-3.055×10^{39}	3.5213797068
7	3.5213789946	-2.852×10^{118}	3.5213797068
8	3.5213796042	∞	3.5213797068
9	3.5213796920	∞	3.5213797068

zbieżność   **rozbieżność**   **szybka zbieżność**

Metoda szukania punktu stałego: zbieżność

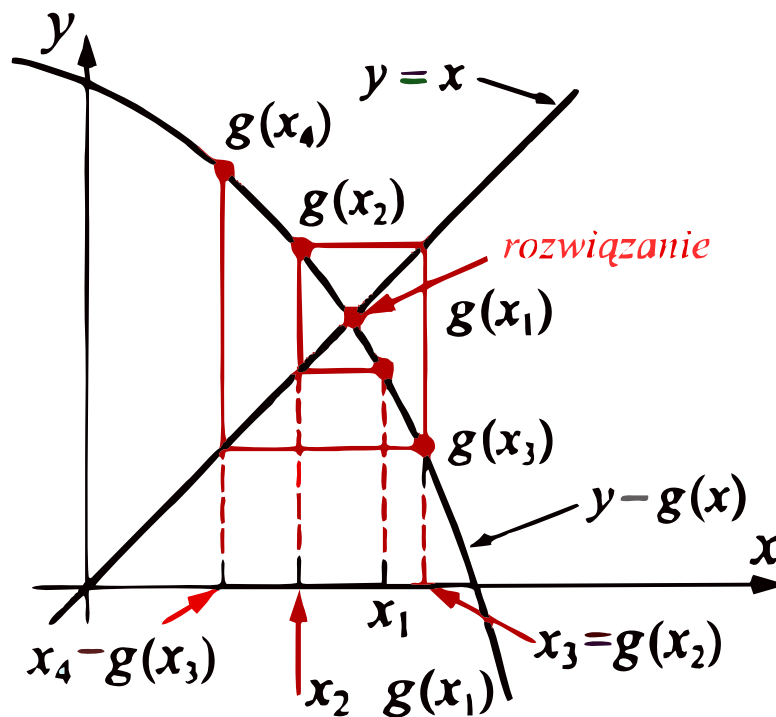
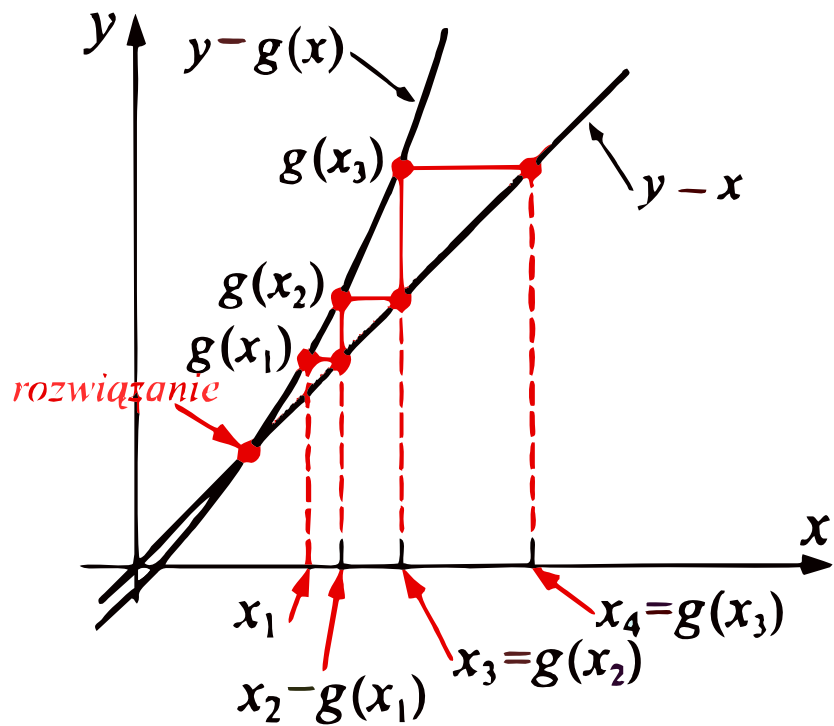
Twierdzenie:

Jeśli funkcja g jest ciągła w pewnym przedziale wokół punktu x^* takiego, że $g(x^*) = x^*$, to mówimy, że x^* jest punktem stałym odwzorowania g .

Jeśli ponadto $g'(x)$ jest ciągła w tym przedziale i spełniona jest nierówność: $g'(x^*) \leq c < 1$, to ciąg iteracji $x_{n+1} = g(x_n)$ jest zbieżny do punktu stałego.

Dla opornych: jeśli $g(x)$ jest gładka i ograniczona i niezbyt stroma, to proces iteracyjny jest zbieżny.

Metoda szukania punktu stałego: zbieżność

Metoda szukania punktu stałego: przykład

$$x - x^{1/3} - 2 = 0$$

Trzy sposoby zapisu:

$$x_{k+1} = g_1(x_k) = x_k^{1/3} + 2$$

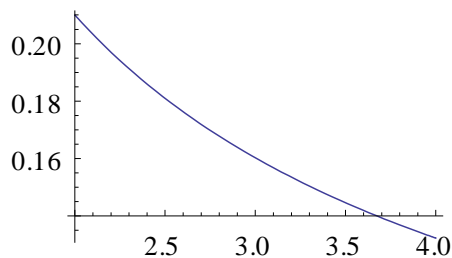
$$x_{k+1} = g_2(x_k) = (x_k - 2)^3$$

$$x_{k+1} = g_3(x_k) = \frac{6 + 2x_k^{1/3}}{3 - x_k^{-2/3}}$$

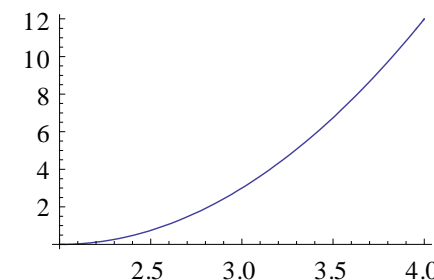
k	$g_1(x_{k-1})$	$g_2(x_{k-1})$	$g_3(x_{k-1})$
0	3	3	3
1	3.4422495703	1	3.5266442931
2	3.5098974493	-1	3.5213801474
3	3.5197243050	-27	3.5213797068
4	3.5211412691	-24389	3.5213797068
5	3.5213453678	-1.451×10^{13}	3.5213797068
6	3.5213747615	-3.055×10^{39}	3.5213797068
7	3.5213789946	-2.852×10^{118}	3.5213797068
8	3.5213796042	∞	3.5213797068
9	3.5213796920	∞	3.5213797068

Czy jest jakaś różnica?

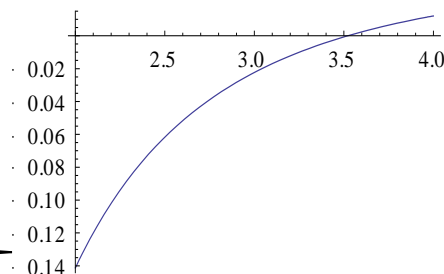
$$g_1'(x) = \frac{1}{3x^{2/3}}$$

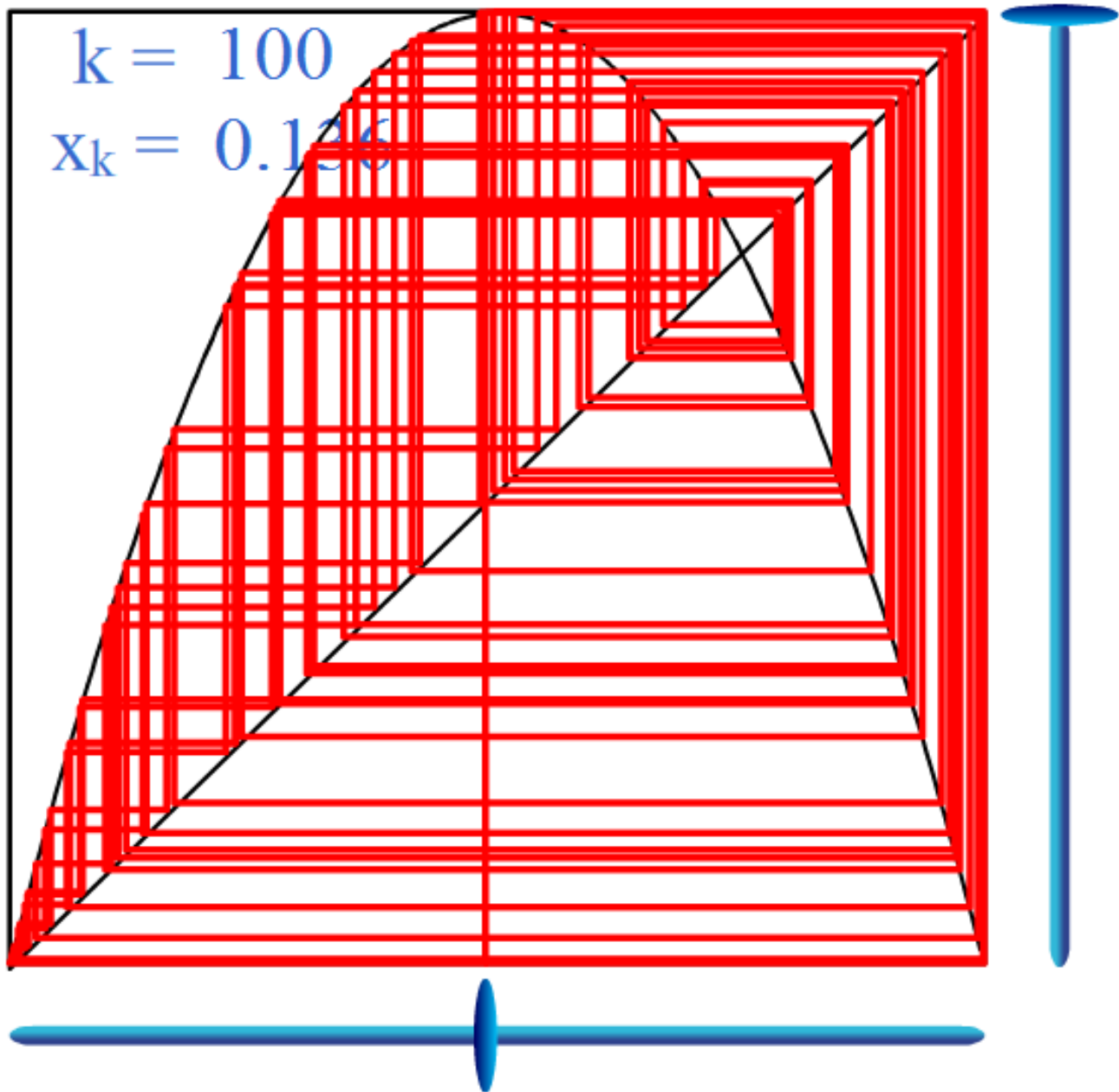
$$g_2'(x) = 3(x-2)^2$$

$$g_3'(x) = \frac{2(x - x^{1/3} - 2)}{x^{1/3}(1 - 3x^{-2/3})^2}$$

zbieżność   **rozbieżność**   **szybka zbieżność**

Równania z wieloma pierwiastkami

```
krok = 1;           //<----- szerokość przedziału
a = 0;             //<----- lewa granica pierwszego przedziału
b = a + krok;     //<----- prawa granica pierwszego przedziału
while(b < bmax)
{
  if(f(a)*f(b) < 0) //<-- sprawdź, czy funkcja zmienia znak
  {
    root[i] = FindRoots(f,a,b); //<-- np. bisekcja
    i = i + 1;
  }
  a = b;           //<----- lewa granica nowego przedziału
  b = a + krok;   //<---- prawa granica nowego przedziału
};
```

Układy równań nieliniowych

Metoda Newtona

Dla układu dwóch równań:

$$f_1(x, y) = 0$$
$$f_2(x, y) = 0$$

Wybieramy rozwiązania początkowe x_1 i y_1 . Jeśli są one blisko rozwiązań prawdziwych x_2 i y_2 , to rozwinięcie Taylora funkcji f_1 i f_2 wokół x_1 i y_1 :

0 ~~$f_1(x_2, y_2) = f_1(x_1, y_1) + (x_2 - x_1) \frac{\partial f_1}{\partial x} \Big|_{x_1, y_1} + (y_2 - y_1) \frac{\partial f_1}{\partial y} \Big|_{x_1, y_1} + \dots$~~

0 ~~$f_2(x_2, y_2) = f_2(x_1, y_1) + (x_2 - x_1) \frac{\partial f_2}{\partial x} \Big|_{x_1, y_1} + (y_2 - y_1) \frac{\partial f_2}{\partial y} \Big|_{x_1, y_1} + \dots$~~

$$\begin{cases} \left. \frac{\partial f_1}{\partial x} \right|_{x_1, y_1} \Delta x + \left. \frac{\partial f_1}{\partial y} \right|_{x_1, y_1} \Delta y = -f_1(x_1, y_1) \\ \left. \frac{\partial f_2}{\partial x} \right|_{x_1, y_1} \Delta x + \left. \frac{\partial f_2}{\partial y} \right|_{x_1, y_1} \Delta y = -f_2(x_1, y_1) \end{cases}$$

Czyli układ dwóch równań liniowych. Korzystając z reguły Cramera:

$$\begin{cases} \Delta x = \frac{-f_1(x_1, y_1) \left. \frac{\partial f_2}{\partial y} \right|_{x_1, y_1} + f_2(x_1, y_1) \left. \frac{\partial f_1}{\partial y} \right|_{x_1, y_1}}{J(f_1(x_1, y_1), f_2(x_1, y_1))} \\ \Delta y = \frac{-f_2(x_1, y_1) \left. \frac{\partial f_1}{\partial x} \right|_{x_1, y_1} + f_1(x_1, y_1) \left. \frac{\partial f_2}{\partial x} \right|_{x_1, y_1}}{J(f_1(x_1, y_1), f_2(x_1, y_1))} \end{cases}$$

gdzie J – jacobian: $J(f_1, f_2) = \det \begin{bmatrix} \left. \frac{\partial f_1}{\partial x} \right|_{x_1, y_1} & \left. \frac{\partial f_1}{\partial y} \right|_{x_1, y_1} \\ \left. \frac{\partial f_2}{\partial x} \right|_{x_1, y_1} & \left. \frac{\partial f_2}{\partial y} \right|_{x_1, y_1} \end{bmatrix}$

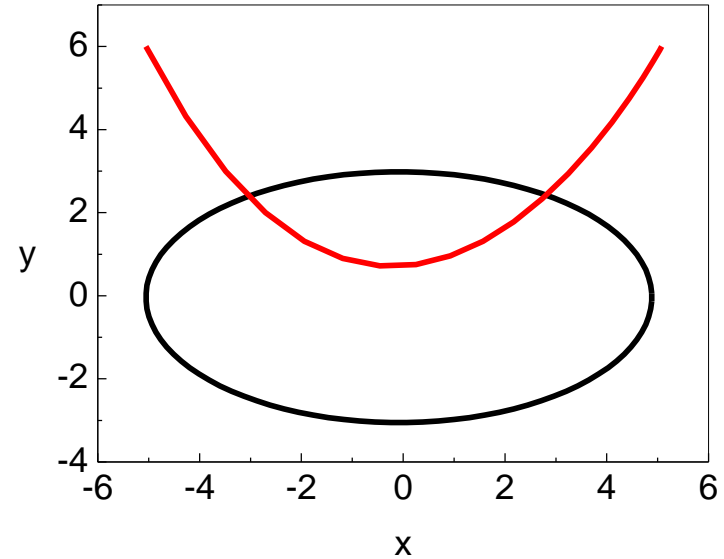
Zatem nowe przybliżenie rozwiązań:

$$x_2 = x_1 + \Delta x$$

$$y_2 = y_1 + \Delta y$$

Układy równań nieliniowych: przykład

$$\begin{cases} f_1(x, y) = y - \frac{1}{2}(e^{x/2} + e^{-x/2}) = 0 \\ f_2(x, y) = 9x^2 + 25y^2 - 225 = 0 \end{cases}$$

$$J(f_1, f_2) = \det \begin{bmatrix} \frac{\partial f_1}{\partial x} & \frac{\partial f_1}{\partial y} \\ \frac{\partial f_2}{\partial x} & \frac{\partial f_2}{\partial y} \end{bmatrix} = \det \begin{bmatrix} -\frac{1}{4}(e^{x/2} - e^{-x/2}) & 1 \\ 18x & 50y \end{bmatrix} = -\frac{1}{4}(e^{x/2} - e^{-x/2})50y - 18x$$

```

F1(x,y) = function { y -0.5*(exp(x/2)+exp(-x/2)) }
F2(x,y) = function { 9*x^2+25*y^2-225 }
F1x(x,y) = function { -(exp(x/2)+exp(-x/2))/4 }
F1y(x,y) = function { 1 }
F2x(x,y) = function { 18*x }
F2y(x,y) = function { 50*y }

```

```

Jacob(x,y) = function { -(exp(x/2) + exp(-x/2))/4*50*y-18*x }
xi = 2.5; yi = 2; Err = 0.001;

```

Warunki początkowe i dopuszczalny błąd

```
while(1)
```

```

{
Delx = (-F1(xi,yi)*F2y(xi,yi)+F2(xi,yi)*F1y(xi,yi)) / Jacob(xi,yi);
Dely = (-F2(xi,yi)*F1x(xi,yi)+F1(xi,yi)*F2x(xi,yi)) / Jacob(xi,yi);
xip1 = xi + Delx;
yip1 = yi + Dely;
Errx = abs((xip1 - xi)/xi);
Erry = abs((yip1 - yi)/yi);
if(Errx<Err && Erry<Err) break;
xi = xip1; yi = yip1;
};

```

x_{k+1} i y_{k+1}

Δx i Δy

Błąd względny rozwiązania

i	x	y	Errx	Erry
1	3.0731	2.4296	0.22926	0.21479
2	3.0345	2.3849	0.01258	0.01840
3	3.0314	2.3858	0.00102	0.00037
4	3.0312	2.3859	0.00007	0.00004

Układy równań nieliniowych: uwagi

W ogólności:

$$\begin{bmatrix} \frac{\partial f_1}{\partial x_1} & \frac{\partial f_1}{\partial x_2} & \cdots & \frac{\partial f_1}{\partial x_n} \\ \frac{\partial f_2}{\partial x_1} & \frac{\partial f_2}{\partial x_2} & \cdots & \frac{\partial f_2}{\partial x_n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ \frac{\partial f_n}{\partial x_1} & \frac{\partial f_n}{\partial x_2} & \cdots & \frac{\partial f_n}{\partial x_n} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta x_1 \\ \Delta x_2 \\ \cdots \\ \Delta x_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -f_1 \\ -f_2 \\ \cdots \\ -f_n \end{bmatrix}$$

1. Zbieżność nie jest gwarantowana.
2. Funkcje $f_1, \dots, f_n$ i ich pochodne muszą być ciągłe i ograniczone w pobliżu rozwiązania
3. $J(f_1, \dots, f_n) \neq 0$ w pobliżu rozwiązania
4. Warunki początkowe wystarczająco blisko prawdziwego rozwiązania
5. Dla układu $n > 3$ równań powyższe równanie trzeba rozwiązać numerycznie.